

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Zwiazek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס : לילי הבר
ת.ד. 17209 תל אביב 6117102

cracowassociation@gmail.com

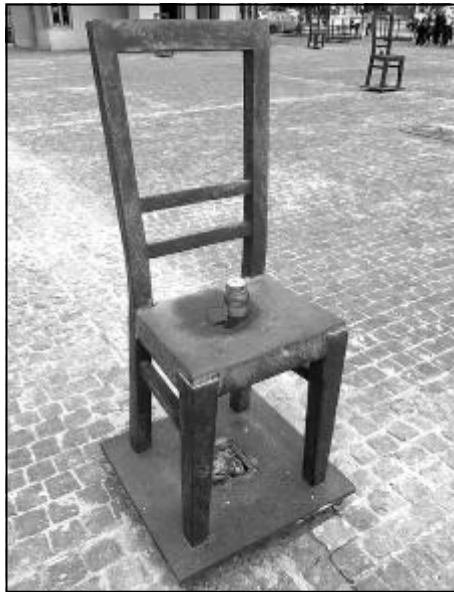
טלפון : 054-4436366, פקס : 09-9579540

http://cracowassociation.blogspot.co.il
www.facebook.com/groups/cracowassociation/

גליון 79, אוגוסט 2013 אלול תשע"ג

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

תאורה ונרות נשמה בככר גיבורי הגטו בקרקוב

באותו שבוע שבו עבר בפרלמנט הפולני החוק שאינו מתיר שחיטה כשרה, מצא מישהו לנכון להפגין את הסולידריות שלו עם העם היהודי, על ידי הצבת נרות נשמה דולקים על כל אחד מ-70 הכיסאות המוצבים בככר, כאנדרטה לזכר יהודי הקהילה שנרצחו.

ועוד : עירית קרקוב שעתה לבקשה שלנו והתקינה מחדש את התאורה שבתחתית כל הכסאות. התאורה התקלקלה סמוך לחנוכת הככר המשופצת, לפני כ-7 שנים, ומאז היה המקום חשוך לגמרי. לאחרונה חזרה התאורה לפעול, ונמצאה דרך לאטום את התאורה מחדירה של רטיבות.

שיפוץ התאורה עלה אלפי זלוטי, ותודתנו נתונה לעיריה על מעשה זה.

פתיתים,

יוחנן בן יעקב כותב דוקטורט על תנועות הנוער הציוניות-דתיות בפולין (השומר-הדתי, בני עקיבא וברוריה) בשנים 1927-1950, ומבקש לקבל כל חומר הקשור לתנועות נוער אלו וכל מידע עליהן - זיכרונות, תמונות, רשימות, מסמכים ומכתבים אישיים וכלליים וכל חומר נוסף.

בנוסף מבקש יוחנן לראיין אנשים שהיו פעילים בתנועות אלה או לעיין בחומרים שהותירו אחריהם. טל' 050-6282046 דוא"ל yochanan@kfar-etzion.org.il

הגימנסיה העברית בקרקוב הוציאה לאור, מדי שנה, חוברת הכוללת דיווח מפורט על פעולותיה במהלך השנה, פרוט חומר הלימודים, שמות המורים ותלמידים ועוד חומר חשוב ומעניין. הצלחנו לאסוף את כל החוברות שראו אור (בפולנית ובעברית) משנת הלימודים 1928-29 ועד שנת 1937-38, שהיתה השנה האחרונה בה יצאה לאור החוברת למעט אחת - זו של שנת הלימודים 1935-36.

מי מכם שברשותו החוברת מתבקש בכל לשון של בקשה להעבירה לרשותנו, נצלמה ונשיבה לבעליה.

אלי ביר כותב את עבודת הדוקטורט שלו על מוסדות אירגון "תרבות" בגליציה המערבית והמזרחית. כל מי שלמד במוסדות אלה ויכול לעזור לאלו במידע אישי מתבקש לפנות למערכת.

באסיפה הכללית שהתקיימה ב-26.6.13 נבחרו לוועד : אדם אפטוביץ, לילי הבר, פרופ' חיים קנובלר, דוד רייזר ועידו שמידלר. ועדת ביקורת : מרצל גולדמן ולינקה רוזנברג.

"אין להקשות על הניצולים בעניינים טכניים"

בגטו במלחמת העולם השנייה עשויים לקבל סכום כסף-חד פעמי בשל כספי הרנטה הסוציאלית מגרמניה, שמגיעים לנפטר עד ליום פטירתו. הזכאים לתשלום הם יורשיו של נפטר אשר עבד בגטו; לא תבע בעודו בחיים רנטה סוציאלית מגרמניה בשל עבודתו בגטו; היה בחיים בתאריך 27.6.2002; הגיש תביעה לקצבת זקנה בישראל.

יורשים הסבורים שהנפטר עונה על התנאים האלה, מתבקשים למלא את שלושת הטפסים הבאים : שאלון לצורך הכרה בתקופות עבודה בגטו-על-פי החוק לתשלום פנסיות בגין עבודה בגטאות, טופס הצהרה על נתוני חשבון הבנק ואישור חיים לביטוח הסוציאל בגרמניה.

לטפסים האלה יש לצרף מכתב נלווה, שבו יכתבו היורשים בלועזית את שמם המלא, כתובתם ואת מספר הזהות הישראלי שלהם. את הטפסים עם המכתב הנלווה יש לשלוח אל הביטוח הסוציאל בגרמניה, לכתובת : DRV 40215 Duesseldorf, Germany

מרכז הארגונים של ניצולי השואה בישראל פרסם, באתר האינטרנט שלו בכתובת : <http://www.holocaust-s.org/home/artdetails.aspx?mCatID=95&artID=124> קטעים מתוך הפרק על הטיפול בניצולי השואה בדוח השנתי של נציב תלונות הציבור.

הנציב קובע כי "מאחר שהפונים לוועדת הערר הם רובם ככולם ניצולי שואה קשישים וחולים, יש לנהוג בהם ביתר גמישות ולעשות כל שניתן כדי להקל עליהם, ולא להקשות עליהם בעניינים טכניים במקום שהדבר אינו הכרחי".

עוד נכתב בדוח כי נוכח גילם של ניצולי השואה שמה הנציבות דגש מיוחד על הטיפול בתלונותיהם של הניצולים, ועושה ככל יכולתה כדי לסייע להם, לזרז את טיפול הרשויות בעניינם ולקדם את מימוש זכויותיהם.

באתר של מרכז הארגונים של ניצולי השואה מתפרסם מידע משפטי וחידושים בזכויות ניצולי שואה, וביניהם מתפרסם גם פסק דין חדש בגרמניה, על פיו יורשים של מי שעבדו

זכרונות משם

בספטמבר 1939 נכנס היטלר לקרקוב. הפלישה נעשתה בשקט, ללא כל התנגדות. בבוקר, העירה אותנו השוערת הפולנייה בבהילות "בואו לראות משהו". קמנו ויצאנו לרחוב ועינינו חשכו – בכל הרחובות נתלו דגלי צלב הקרס וכוחות צבא שוטטו ברחובות. אז, וגם כיום לא יכולה להבין כיצד הפך היטלר, הצבעי הפשוט, את כל העולם על פיו.

לאחר כיבוש קרקוב החליטה משפחתי ועוד משפחה של שכנים לנסות להימלט מזרחה, לרוסיה. אמא תפרה לנו ילקוטי גב בהם הטמנו זהב ושעונים מהחנות של אבא, בתקווה שרכוש זה יעזור לנו לשרוד את הבאות. הגענו לתחנת רכבת מסחרית, עלינו על קרון רכבת פתוח והמתנו. הלילה היה קר ואנו הצטופפנו בשקט וחיכינו שהרכבת תחל לנסוע, אך אף רכבת לא זזה ממקומה. יהודים נוספים שהיו עמנו החליטו לנסות מזלם וללכת ברגל מזרחה לעבר הגבול. משפחת השכנים החליטו לחזור הביתה מכיוון שבבית נשאר אחד מילדיהם, שהיה מוגבל, עם סבתא. גם הוריי החליטו לחזור הביתה ואמרו ש"זהו גורלנו, ומה שיהיה, יהיה". בערפילים של שעות השחר חזרנו הביתה, בתחושה קשה של כניעה לגורל. שכנינו אכן ניצלו מן התופת והצליחו לעלות ארצה.

לאחר הכיבוש רכזו אותנו בגטו שם חיינו שנתיים. אבא כבר לא יכול היה לעבוד וכדי לשרוד, השתמשנו בכסף שנותר לנו. אבל תקופה זו הייתה קלה יחסית לימים שהגיעו אחר כך.

בסוף ימי הגטו החלטתי, יחד עם חברים נוספים ללכת ולסדר תעודות אריות. קבעתי עם החברים ונפגשנו בכנסייה הגדולה ביותר בעיר. כאשר נכנסנו ראיתי עיניים בולשות אחריי מחלקה העליון של הכנסייה, דבר שהעלה בי תחושה לא נעימה ומייד ברחתי משם חזרה לגטו. בדיעבד, בריחתי משם הצילה את חיי מכיוון שכל האחרים שקבלו תעודות אריות הוסגרו על ידי הפולנים לנאצים. בגטו עבדתי במפעל לתפירת תרמילי גב לשימוש הצבא.

זו לא הייתה עבודה קלה ובכל זאת העובדה שעבדתי במקום מסודר ומקצועי הגנה עליי. הם זקוקים לנו כעובדים ואנו נהנינו מהיתרון של ההגנה היחסית של המצב. בצהריים אף קבלנו משקה דלוח ומימי, מעין

מרק עוני, אך בכל זאת, נתן תחושה של שובע וחמימות, דבר שאחרים לא זכו בו.

לאחר כשנתיים חיסלו את הגטו והוציאו אותנו מחוץ למחנה. מי שהיה כשיר לעבודה יצא ואת הילדים והזקנים הותירו בגטו, רכזו אותם וירו בהם. עמדנו מחוץ לחומת הגטו ושמענו את היריות. לידי עמדה שכנה קרובה, שאימה ובנה המוגבל נותרו שם ונורו. עמדנו שם, שמענו את היריות ואני אחזתי בה כדי שלא תתמוטט.

בתקופה שלאחר מכן היינו במחנה ברחוב ירוזלימסקה, עבדתי שם עד ששוב הוציאו אותי, אינני יודעת מדוע, ונשלחתי למחנה "סקרז'ינסקו", שהיה ממוקם ביער מחוץ לעיירה. לשם הובאו אנשים מלודז' וערים נוספות. במחנה זה לא עבדנו כל כך קשה וגם השמירה שם לא הייתה הדוקה מדי. עבדנו שם במפעל שבו ייצרו פתיתי תפוחי אדמה עבור הצבא הגרמני. עבדתי שם במשרד מכיוון שידעתי גרמנית והם היו זקוקים למזכירה שתנהל את המשרד ואת הרישומים לגבי הסחורה שיצאה ונכנסה. הייתה זו תעסוקה חסרת חשיבות, אך גם הפעם, היה לי מזל להיות במקום מסודר ומוגן שעזר לי לשרוד את התקופה ללא פגע.

משם הועברתי ל"צי'סטוחובה" ושם כמדומני, עסקנו במיון בגדים, עבודה רגועה באופן יחסי. במבט לאחור נראה שהסתגלתי למצב, לשנים של חוסר וודאות, של נדודים ממקום למקום. הפחד אמנם ליווה כל הזמן, אך הייתי יחד עם יהודים נוספים וכולנו חווינו אותם נדודים וסבל, ובמידה מסוימת זה עזר.

בעוד אנחנו במחנה הפולנים מעבר לכביש החלו לצעוק לעברנו "תברחו, הרוסים כבר פה, תברחו". לא האמנו להם, כפי שקרה בפעמים אחרות בהם הם ניסו להכשיל אותנו ולהסגיר אותנו לגרמנים וכך, לאחר התייעצות, החלטנו לא לברוח ולהשאר במחנה. לא יכולנו לדעת שהרוסים אכן מתקדמים בחזית המזרחית והמלחמה קרבה לסיומה. הגרמנים שרצו לפנות את המחנות בפולין העבירו אותנו משם לברגן בלזן. מחנה זה נמצא בצפון גרמניה והתנאים שם היו קשים מאד. במקביל לתנועת כוחות בנות הברית לעבר גרמניה אנו הועברנו ממחנה למחנה ומברגן בלזן הועברתי לבורגאו ומשם לטירקיהיים שהייתה עיירה קטנה ויפה. את

רות וחברה עם טלאי על הזרוע

המעבר ממחנה למחנה עשינו ברגל, באפיסת כוחות.

מטירקהיים רצו להעביר אותנו לדכאו אך הפעם סירבנו. כבר הבנו שהמלחמה מגיעה לקיצה והתחלנו לראות חיילים גרמנים בורחים. כוחות בנות הברית הפגזו את מחנה טירקהיים ואנו ברחנו לשדה והסתתרנו בין העצים עד לסיומה. היינו שלוש חברות שהסתתרנו ביחד ביער ובכל יום אחת מאתנו הלכה לכפר והביאה חלב אותו הבאנו למשגיחות. אחת המשגיחות לקחה אותנו לכפר הסמוך לאחת החוות ושם בתוך רפת בין הפרות, הסכימה האיכרה (פראו פירסט) להלין אותנו. שתינו חלב מעטיני הפרה וישנו בין הפרות. כאשר הוכרז רשמית על סיום המלחמה היא נתנה לנו ללון בחדר בביתה ולעבוד בשדותיה. עבור אותה איכרה היינו סיפור כיסוי טוב, לטוב לבה ונדיבותה כלפי היהודים, כאשר יגיעו כוחות השחרור ויתחילו לחקור את מעשי הגרמנים. זמן מה שהינו אצלה ולאחר מכן עזבנו והלכנו לעיירה סמוכה שם פגשנו יהודים נוספים ולשם גם הגיעו נציגי הבריגדה מהארץ והחלו לספר לנו על נפלאותיה טובה של ארץ ישראל.

שתי החברות שהיו עימי היו מלודז', אחת מהן בחרה לחיות בגרמניה אחרי המלחמה וזאת, לאחר שעלתה ארצה והתאכזבה וחזרה לשם. החברה השנייה עלתה ארצה ונפטרה כאן, עימה היה לי קשר במשך כל השנים.

רות כהן, יוני 2012

סיפורו של משה פרבר

שמי, פרבר משה, יליד קרקוב, שנת 1925, בנם של רוזליה ושמואל פרבר.

קראתי בעיון רב את המאמר "Arbeit macht frei" מפי אורי שמואלי. אביו של אורי, היה מורה לעברית בגימנסיה העברית בה למדתי, ואף לימד אותי את הדרשה לבר המצווה.

בעקבות קריאת המאמר אביא כאן את סיפורי הנושק לסיפורו של מר שמואלי.

בשנות ילדותי התגוררתי עם הורי ואחותי בקרקוב.

לאחר פרוץ המלחמה, הייתי כשנתיים בגטו קרקוב. בעת שהותי בגטו, עבדתי בעבודות שונות, ולבסוף קיבלתי עבודה במחסני ורמכט "פלצויקדינשטלה" ברחוב רקובייצקה.

בינואר 1943, הועברתי ביחד עם כל העובדים למחנה פלאשוב. בכל יום הלכנו ברגל ובחזרה מהעבודה הכריחו אותנו לסחוב אבנים לבניית כבישים. כעבור כחודש-חודשיים, פוטרנו כולם מן העבודה במחסני ורמכט.

בעת שהותי בפלאשוב, עבדתי בעבודות שונות וקשות, אך למזלי, נשלחתי יום אחד למחנה שהוקם על ידי שינדלר. לא עבדתי במפעל של שינדלר, אלא במפעל לתיקון וייצור רדיאטורים לאווירונים, שנמצא בסמוך. מצבנו היה די טוב, היינו במחנה עם העובדים של שינדלר ולא סבלנו מרעב. זכור לשמחה, מפקד המחנה, גאת, פעם אחת פגשתי בו הוא נכנס לצריף שלנו, אני זוכר אדם גבוה שאף אחד לא רצה לפגוש בו.

בפלאשוב אחותי הודיעה לי כי אבי, נרצח בפקודתו של גאת.

כאשר החזית התקרבה, שמענו את רעמי התותחים, נשלחנו מפלאשוב ברכבת שנסעה למטהאוזן.

אני זוכר שספרו בדיוק 95 איש בכל קרון, היה חום כבד מאוד, והשפריצו מים על הקרונות, כפי שרואים בסרט "רשימת שינדלר". פחדנו פן יורידו אותנו באוושוץ, אך המשכנו לעבר צ'כיה והגענו לתחנה קטנה ששמה מטהאוזן וראיתי את נהר הדנובה. טיפסנו למעלה, לא עברנו עיירה בדרך, אני זוכר עצי פרי ואגוזים שחלמתי לקטוף מהם ולאכול...

במטהאוזן לקחו את כל מה שהיה עימנו וקיבלנו גופיה ותחתונים. היינו במחנה מעבר, ומספר ימים נלקחתי גם אני למחצבות, לסחוב אבנים במדרגות המפורסמות. באחד הימים, האבן שלקחתי נשברה לשני חלקים, איש ס.ס. ראה זאת, הוא לא הרג אותי כפי שהיה מקובל, אלא הורה לי לקחת אבן ענקית מצד הדרך, הרמתי את האבן אך ידעתי שלא אוכל לקחת אותה עד למעלה, נכנסתי לאמצע השורה, זרקתי את האבן הענקית, לקחתי אבן קטנה יותר, לא ראו אותי וכך ניצלתי.

במטהאוזן פגשתי פולנים מן המרד הפולני בורשה, הם סיפרו לי שפריז שוחררה, כך ידעתי שהגרמנים בדרך להפסיד את המלחמה.

כעבור 2-3 שבועות, קיבלנו פיג'מות, נעלי עץ וכובע. ירדנו לתחנת הרכבת ונסענו עם רכבת נוסעים יפה, נסיעה קצרה עד למחנה לינץ. בלינץ היו אסירים מכל ארצות אירופה וכולם עבדו במפעלי תעשייה "הרמן גרינגורקה". אני עבדתי עם עובד איטלקי ונער מקומי מהיטלר יוגנד, בסגירת חלונות שהתפוצצו עקב הפגזות.

תמונתו של שמואל פרבר הי"ד עם בתו אלה, בעת חופשה בקרינצה בשנת 1934.
שמואל נרצח בפלאשוב ואלה שרדה את המחנות פלאשוב ואושוויץ. התמונה שרדה בדרך מופלאה:
בזמן המלחמה נקברה התמונה על ידי חברתה של אלה

בזמן ההפגזות היו מריצים אותנו למקלט מתחת לאדמה, שם היינו יושבים ושומעים סיפורים של הפושעים הגרמנים, רוצחים ושודדי בנקים. כשיצאנו מהמקלט כל הסביבה בערה מפגיעות המטוסים.

יום אחד, נגנבו נעלי, היה חורף, הייתי מיואש, ללכת יחף בשלג, ביקשתי לדבר עם מזכיר המחנה שהיה גרמני קומוניסט ונתן לי נעלי עץ.

לבסוף, חליתי, ולא יכולתי ללכת. את היהודים החולים רצו לשלוח לקרמטוריום במטהאוזן, קיבלתי מספר על החזה, אך הם לא הספיקו לשלוח אותי, כי הרוסים והאמריקאים היו מאוד קרובים.

שוחררתי על ידי הצבא האמריקאי בתחילת מאי 1945, ממש בסוף המלחמה.

עליתי לארץ בשנת 1947 באוניית "אף על פי כן", גורשנו לקפריסין וכעבור שנה, לאחר קום המדינה, ברחנו דרך הגדר והגענו לארץ. כשהגעתי לארץ, גויסתי לצבא והתחלתי את חיי החדשים.

זיגמונט סלומון גוטליב, יהודי וקרקובאי גאה

כהן ומריה זילברשטיין ושנה מאוחר יותר נולדה לזוג בתם, זופיה (זיסל).

זיגמונט סלומון נולד בשנת 1877 למנדל גוטליב ושרה האוסוירט מבוכניה. בשנת 1907 הוא נישא לסטפניה ארנסטינה כהן מקרקוב, בתם של דוד

זיגמונט היה בעליו של חברה לרפרודוקציות Zorza (זוֹרְזָה) ברחוב הצלב הקדוש (Św. Krzyża) 7. הוא היה חבר באגודת בני ברית בקרקוב ונשיא ארגון בעלי זיכיון למסחר. גוטליב לקח חלק במלחמת העולם הראשונה כקצין בשורות צבא המונרכיה האוסטרו-הונגרית, על שרותו זה זכה באות "צלב ברזל", וזכה גם לאות הוקרה על שרותו לרפובליקת פולין הראשונה (שהוקמה אחרי מלחמת העולם הראשונה) בצלב זהב של המדינה.

הקצין זיגמונט סלומון גוטליב בעת מלחמת העולם ה-I

בתו, סופיה, כתבה בספרה על המשפחה שהיתה משכילה ומתבוללת. ועוד כתבה כי זיגמונט למד ציור ברוסיה והאם, סטפניה ארנסטינה בת דוד כהן ומריה לבית זילברשטיין, היתה בוגרת הקונסרבטוריון בווינה, והופיעה כזמרת בווינה ובקלנגפורט בשם הבמה "סטפניה בוגוצקה". באותן שנים בחורה מבית טוב לא יכולה היתה להופיע על הבמה, אם כי להופיע בפני חיילים ופצועים נחשב לכבוד, וסטפניה זכתה על שרותה זה ב"אות השרות" מידיה של הנסיכה האוסטרית.

יאצק יואב שפר-ישינסקי,
נכדם של הגוטליבים

<http://kazimierz.zaprasza.net/history/archiwa.htm>

שמואל לנדאו, לשק לנדרר, חיים לאופר, חיים מנדל, יוסף מנהיימר, ד"ר משה מרגוליס, רוזליה מצגר, אנה מצגר, משה מושינגר, שמע נסל, רבקה אופנהיים, יוסף פרלברגר, אמיל רוזנשטראוך, יצחק ססלר, פרידה שמרלוביץ, ארנה שמרלוביץ, אלנה שטיל, פלורה שוורצפלד, פלה שניידר, יוסף ספינרד, שמואל שולים, סלומון וורובל, אשר ויינפלד, דוד צביקנשטיל.

חברי האגודות הציוניות: ד"ר הנריק אפטה, מריה אפטה, מרק ביברשטיין, שבח ביברשטיין, הנקה בלוס, הנרי בורר, מינה ברנר, ד"ר דוד בולבה, לאון בולבה, עקיבא בוכנר, גוסטבה דרנגר, שלונה דרנגר, שמעון דרנגר, שמעון דורסטנפלד, ד"ר קלמן אברסון, מנייק אייזנשטיין, יעקב פרד, ד"ר סלו גלבווקס, אלק גולדברג, מילק גוטליב, ד"ר לאון הכט, לאון הפנר, לאון הלר, שמואל הרצוג, מתילדה כרמל, חיים קרמיש, ד"ר איזידור קרנגל, הנקה לנדווירט, לאון ליבסקינד, מינה ליבסקינד, ד"ר שמואל ליבסקינד, ברנדר ליינקרס, זיגמונד מאהלר, לולק נוסנפלד, מאוריצי אושייק, מוסל פרקר, מרק רייכבאום, אברהם שלוסל, הלנה שניידה, אלזה זילברשטיין, ד"ר הנריק זילברשטיין, ד"ר שמואל שפיגל, הנקה שפריצר, יעקב שפריצר, ד"ר מאוריצי שטיינברג, אהרון סטמפל, ד"ר הנריקה סטילר, מאוריצי טאבלר, יהודה טננבאום, משה אברספלד, מריה טהוון פרופ' שבח וולקובסקי, ד"ר לאון וונדר, אדווין וייס טוביאש וקסנר, ברוך וקסנר, משה ויזנפלד, הלל וודז'יסלבסקי, זיגמונט ציימר, ד"ר יהודה צימרמן.

באתר הזה מתפרסמות רשימות שמיות של למעלה מ-700 איש שהיו חברים בקהילה היהודית בקרקוב לפני המלחמה, והיו חברים בארגונים שונים.

כך אפשר למצוא ברשימה שמות של חברי הקהילה היהודית בקרקוב ב-1917, "ידוענים" בקהילה היהודית של קרקוב לפני המלחמה, ציירים ופסלים, מוזיקאים, סופרים, עתונאים, רופאים, מורי הגימנסיה העברית, מורי בית יעקב, רבנים, חברי "פועלי ציון", חברי ארגונים ציוניים "התאחדות" ו-"גורדוניה", חברי הבונד, חברי המפלגה הקומוניסטית הפולנית, חברי "המזרחי", חברי "אגודה" ואחרים.

אנו מפרסמים שמות של חברים במספר ארגונים, וכך נעשה גם בגליון הבא. מי שמזהה את בן משפחתו ברשימה ויכול לשפוך אור על פעילותו, מוזמן מאד לכתוב למערכת.

חברי "ההתאחדות" ו-"גורדוניה" הם: חיים אלטבך, זליג אלטבך, ד"ר ברל אקסלרד, יוסף ברן, רנה באומינגר, בילה ברגלס, ד"ר הירש בסן, דורה בלומנשטוק, רגה ברנדסדורפר, ד"ר אפרים פדרגרון, ססיליה פרימן, צבי פרידמן, צלינה גלסטר, יוסף גרנבאום, ברל גמינר, סלומאה גליקשטיין, ברנדר גולדברג, מראיר גוטשדיינר, יהודה גרין, רגינה גרין, סטפן גולד, יוסף הופמן, שעיה הורניק, פרץ הובשר, ויקטור אינגברג, שמואל כץ, רגינה קלוגר, יוליוס כץ,

ותפתח האדמה את פיה - השדה ברחוב שרוקה

בקשות ותחנונים, כי יד הנוגש היתה תקיפה. בידעו שאין בכוונת רבנו לערוך את הטקס, ומתוך הנחה שינסה לחמוק ממנו, שלח המלך גונדת חיילים כבר משעות הבוקר של יום החופה המיועד כדי לשמור את בית הרב שלא יעשה לו "ויברח".

הרב נאלץ להגיע בסופו של דבר למקום החופה, מול בית הכנסת הישן, כשהוא אינו יודע לשית עצות בנפשו, אם יעשה - חילול שמו הגדול בפני הכל, ואם לא יעשה - משום סכנת חיים יש בכך.

קרב הרב אל בני הזוג וניסה, בנסיון של הרגע האחרון, להניאם מהחלטתם, אך ללא הועיל.

עמד בינו וקרא את קריאתו של משה: "העלו מעל האנשים הרשעים האלו!".

הקהל זע בפחד והתרחק מבני הזוג, מתחת לחופה נותרו שני פורצי הגדר לבדם.

פנה הרב בתפילה אל ה' שיעשה בהם הדין הראוי לחולקים על תורת משה כקרח וכל עדתו. והנה פצתה האדמה את פיה ותבלעם חיים, הם וחופתם. הקהל הגדול נס על נפשו לקול הרעש, והבור באדמה נתכסה בעפר.

בהגיע דבר המעשה אל המלך חשש כי גם בו תפגע הקפידא של הרב, ושלה כרכרה להביאו אליו, לבקש את מחילתו מלפניו. רבנו הסביר לו שלא בו אישית פגע אלא בכבודה של תורה ובדת ישראל, ועל כך יצא הקצף והחל הנגף.

מששאלו המלך אם יוכל לעשות דבר עבורו כפיצוי על עגמת הנפש שנגרמה לו, ענה ואמר הרב: הואיל ושני המורדים בתורה נבלעו חיים בכיכר העיר ושם מקום קבורתם, ולפיכך אסור לכהנים לעבור שם, אבקש מהוד מלכותו רשות לגדור את המקום לבל יטמאו הכהנים.

הגדר הוקמה, כסימן ואות לבני מרי לבל יהינו לעבור על מצוות התורה. כך עד ימינו אלה.

באמצע רחוב שרוקה, בלב השכונה היהודית, מול בית הכנסת הרמ"א ישנה חלקת אדמה מגודרת בגדר ברזל נמוכה ובה נטועים עצים רבי עפאים (ענפים). אגדות רבות מיוחסות לחלקה זו, כשבעיקרון המעשה, בגרסאות שונות, בחופה שנערכה ביום שישי בניגוד לדעת הרב.

היסטורית כנראה שהסיפור קצת יותר באנלי, והמקום שימש כבית קברות לאחר המעבר לקז'ימייז', או שלשם הולכו עצמותיהם של הנקברים באותו בית קברות עתיק בקרקוב עצמה, בזמן שבו היהודים עדיין הורשו לגור ב"רחוב היהודים" או ב"פלאץ ששטייפנסקי" בסמוך לשוק הגדול של היום - כך מוכיחות עובדות מסויימות, אך משלא נותרה בשדה אפילו מצבה אחת לרפואה החלו נרקמות האגדות בזו אחר זו, ולהן, כמו לכל אגדה וסיפור, זכות קיום וחיים משלהן.

להלן אחת מאגדות אלו כפי שמופיעה בספר "תפארת אבות":

בלב הרובע היהודי בקראקא, באמצע הרחבה, ניצבת חומת אבנים נמוכה המקיפה פיסת קרקע שהכל עוקפים אותה. חומה זו נבנתה על פי ציווי של המלך זיגמונד השני על פי בקשתו של רבנו הרב משה איסרליש, עקב מעשה שהיה, שכך היה.

בחצר המלך זיגמונד השני כיהן גובה מיסים יהודי בשם שלמה זליגמן, בן למשפחת כהנים, שלא נגע אלקים בלבבו, והחליט לשאת לאשה אשה גרושה. מובן, שלא בלבד שרבנו הודיע שלא ישיאם אלא שיחרים כל מי שירחיב עוז לסייע לו בדבר עבירה זו.

הלך הלה ואכל קורצא בי מלכא, בספרו למלך את הכרזתו זו של הרמ"א הפוגעת בו ובתכניותיו. רבנו נקרא עקב כך אל המלך, שפקד עליו בלא דין ודברים לערוך את החופה והקידושין כדת משה וישראל. לא הועילו הסברים

משפחה קרקובאית ללא כיפה, טלית ושטריימל

התכתבות בין נורה לרנר (בתו של אמיל לרנר ונכדתה של רחל בת ליפמן לבית בורנשטיין) ומריה מאוזר-פרוקופיוק, העורכת הראשית של "קרקובסקי קזימייז" מקרקוב, הולידה פרסום של קורותיה של משפחת לרנר ותמונות המשפחה מלפני המלחמה, וכך אנו למדים כי בקרקוב היו גם יהודים "אחרים" - לא רק עניים ואורתודוכסים, אלא גם משפחות משכילות מהמעמד הבינוני והגבוה.

הכתבה המתארת את קורותיה של משפחת לרנר, המוזכרת לראשונה במסמכי העיר קרקוב כבר בשנת 1775, התפרסמה באנגלית ובפולנית, והיא מתארת את חיי משפחתה של רחל לרנר בת ליפמן בורנשטיין ודובה שטרנליכט, ילדיה וקרוביה מתחילת המאה ה-20 ועד הסוף הנורא במלחמת העולם השנייה.

למאמר בפולנית krakowski-kazimierz.pl/zydowski_krakow_bez_jarmulki_sztrajmlu_i_talesu.html

ובאנגלית krakowski-kazimierz.pl/jewish_cracow_with_no_kippah_shtreimel_or_tallit.html

רחל לרנר בת ליפמן ודובה בורנשטיין

הקמת מחנה פלשוב

תחילה לא הבינותי את פשר הביקורים התכופים בשנת 1942 של כבודת ה-ס.ס. בשטח בית הקברות היהודי ברח 2 אברהם 3. כמנהל המחלקה הטכנית של הקהילה היהודית בקרקוב הייתי אחראי באותה תקופה לפיתוחו והרחבתו של בית הקברות הזה לקליטת 800 עד 1000 מתים בשנה, כי התמותה בגטו, בתוספת המוצאים להורג במטה הגסטפו ברחוב פומורסקה, נעה בין 50 ל-80 איש לחודש, וקברו אך ורק בבית קברות זה.

הנה יום אחד, כשאני מגיע אל בית הקברות רכוב על אופניים, לבקר את התקדמות העבודה בהנחת אבני-השפה התוחמים חלקות קברים, רואה אני גמלון ראשון (גמלון הוא אלמנט אדריכלי בצורת משולש שווה שוקיים בחזית של מבנה) של צריף מתנוסס מעל ומעבר לחומה המערבית של בית הקברות, קרוב מאד לחומה. תחילה לא ייחסתי חשיבות יתרה לעבודה המתבצעת מחוץ לשטח בית הקברות; אך במשך הימים הלך מספר הגמלונים וגדל, וגגות התחילו להתמשך ביניהם. מתוך סקרנות טיפסתי על החומה ושאלתי את הפועלים מה מעשיהם. נודע לי כי את העבודה מבצעת החברה הגרמנית לשיכון והתיישבות, בראשותו של המהנדס לוקאס.

במשרדו של לוקאס ברחוב פיארסקה 5, מצאתי על שולחנו של אחד המהנדסים הגרמניים תוכנית עם כותרת: "מחנה צריפים ליהודים בקרוב 1000:1". עכשיו היה הכל ברור לי. חשבתי שייטכן שהעירייה זקוקה למגורים לגרמנים ולא מן הנמנע שבצריפים החדשים הנקיים, וללא פשפשים, נגור בתנאים טובים יותר מאשר בגטו, שבדירותיו המלוכלכות הגיעה הצפיפות לשש עד שמונה נפשות לחלון.

ניסיתי בתמימותי לשכנע את מתכנן המחנה שבמקום לטרינה מרכזית אחת ובית מרחץ מרכזי, יתכן בכל צריף כמה בתי שימוש וחדר רחצה קטן. יתכן שבלבו הסכים הגרמני כי הערתי במקומה, אך מטרת תכנונו לא היתה לספק נוחות ליהודים.

לתדהמתי ראיתי שחלק מהצריפים מתוכנן בתוך גבולות בית הקברות עצמו. הרי לא נגור יחד עם המתים בין הקברות! ביקשתי שיחה עם המהנדס

חלק מהצריפים במחנה פלשוב

המגרעות הטופוגרפיות העצומות של השטח לא היו בעיה. ישור מדרונות בוצע במחיר בריאותם וחייהם של האסירים... שום קושי לא היווה מכשול בדרך להתפתחות המחנה. כבישי המחנה נסללו בידי סוללים יהודיים, ולתשתית הכבישים שימשה אבן מחומות שני בתי הקברות ואבני המצבות... קצב העבודה במחנה היה מסחרר... לרשות משרד הבנייה של המחנה הועמדו תחילה 300 איש לביצוע כל עבודות הבניה. לקבוצה זו קראו "באראקנבאו". היא גדלה מהר ל-500 ול-1,500 איש ובמחצית שנת 1944 הגיעה לשיא של 7,000 איש. נכללו בה בעלי מקצוע בשטח הבניה וגם פועלים פשוטים בלתי מקצועיים. לכל קבוצה של 25 או 50 איש היה קאפו שלה. הקאפו הממונה על קבוצת בניה לא היה בהכרח איש מקצוע, תפקידו היה להבטיח את תפוקתה של הקבוצה.

עובדי קבוצת הבניה אף הם לא כולם היו פועלים מנוסים. מספיק היה שבכל קבוצה ימצאו שנים שלושה שהבינו משהו בעבודה האמורה, או אפילו הסתכלו רק פעם כיצד אחרים מבצעים אותה.

(המשך בעמוד הבא)

לוקאס ואמרתי: "בשם הקהילה היהודית שאני מייצג כרגע כמנהל מחלקת הבנייה שלה אני מבקש שלא לתכנן צריפים בשטח בית הקברות. אם השטח מחוץ לבית הקברות ברחוב אברהם 2 אינו מספיק למחנה, אולי תשתמשו ברזרבה של בית הקברות היהודי הסמוך בפודגוז'ה. בית הקברות הזה נסגר לשימוש, וכשליש ממנו עדיין אינו מנוצל ואינו אלא שדה ישר וריק. נוכל להזיז את חומת בית הקברות בפודגוז'ה עד לקו הקברות, ולהעמיד לרשותך את החלקה הפנויה. לוקאס שקע לרגע במחשבה, אחר כך הודה שיש הגיון בהצעתי ואולי באמת כך יעשה...

מדוע הוחלט על בניית המחנה בפלשוב, ודווקא בשטח כל כך לא נוח? התוכנית נותנת תשובה חלקית בלבד. ממדי המחנה כפי שתוכנן תהילה היו לא גדולים, ואפשר היה למקם אותו בשטחים שבבעלות הקהילה היהודית של קרקוב ופודגוז'ה, וביחוד סמוך לבית הקברות שברחוב אברהם 3, מעבר לחומה המערבית... בשלב הסופי הגיע שטח המחנה ל-80 הקטאר, בזמן ששטח בית הקברות ברחוב אברהם 3, כולל הרזרבה שלו מעבר לחומה, הסתכם רק ב-10 הקטאר, ושטח בית הקברות בפודגוז'ה ב-2 הקטר בלבד.

על הקמת מחנה פלשוב (המשך)

האסירים שהקפידו על נקייון גופם. לא אחת בירכנו את גרינברג ואת וולפיינר על המתקנים הנפלאים האלה. האפשרות להתרחץ בערב אחרי יום עבודה מפרך והאפשרות להתרענן בבוקר לקראת יום עבודה חדש.

פעולתן הסדירה של הלאטרינות היתה תלויה בהרבה גורמים, ובראש ובראשונה באספקת מים סדירה, ובשטח זה היו הרבה בעיות. היו מקרים שהלאטרינות נסגרו על ידי הלאגראלטסטה כעונש על עבירה כלשהיא לא פעם קרה שנדמה היה לאנשי ה-א.ו.ד.ה או ה-ס.ס. שהאסירים "מבלים" זמן רב מדי בלאטרינות, ואז היו נכנסים עם שוטים ביד ומגרשים את כולם החוצה. אצל הגברים היה תמיד מישהו עומד בתפקיד שמירה ומודיע בעוד מועד על התקרבות ה"חוק" ואז התרוקנה הלאטרינה בין רגע דרך הדלתות והחלונות כאחד.

על פי הפרק "הקמת פלשוב" בספר "פלאשוב" של יעקב שטנדיג

לתגבורת... סמוך לצריף שהוקם עבור אנשי המשמר האוקראיני, שכוננו "השחורים" בגלל צבע מדיהם ונפשותיהם, מאחורי הלאטרינה שבצריף 43, היה קבר המוני שבו נקברו הקורבנות של חיסול גטו ב' ביום 14 במרס 1943, וגם אלה שנתפסו מאוחר יותר מתחבאים בגטו, ביחד כ-4,000 איש.

ללאטרינות היתה חשיבות רבה בחיי המחנה, והדבר התבטא אף במיקומן המרכזי, בין צריפי המגורים וקרוב לרחוב הראשי. המקום שימש מפגש של כל המחנה ושל שני המינים... בלאטרינה התרכזו החיים הרוחניים והתרבותיים של המחנה. כאן היתה האפשרות להחליף כמה מילים עם חבר לצרה. כאן נדונו בעיות פרטיות ובעיות המחנה, כאן הועברו ידיעות ורכילות וכאן נולדו שירי המחנה. כל זמן שהלאטרינה שימשה את שני המינים, כשרק מחיצת עץ חוצצת בני שני החלקים, אפשר היה לשוחח גם עם הנשים.

סידורי הרחצה שהועמדו לרשות האסירים בתוך הלאטרינה היוו מקור הנאה ממש, ובמיוחד לאותם

קבוצת ה"בראקנבאו" עבדו ביום ובלילה בכל מזג אוויר, ואנו יכולים לתאר לעצמנו מה היה לבושם. לכן אם העבירו מישהו מבית המלאכה שלו לקבוצת "בראקנבאו" היה זה אחד העונשים הקשים במחנה. גם נשים עבדו בקבוצות הבניה, ובשנת 1944 הוקמו קבוצות עזר מיוחדות של נשים להגשת לבנים ואבן, להבאת עצים וחול ואפילו לחפירה בחול בשטח המחנה.

ממחצית 1942 ועד נובמבר אותה שנה היה ניהול העבודות בהקמת המחנה בידי החברה הגרמנית לשיכון ולהתיישבות בראשותו של המהנדס לוקאס שקיבל את הוראותיו ממינהלת המחוז של ה-ס.ס. והמשטרה.

התוכנית המקורית כללה 88 צריפים עבור 4,000 איש על שטח של 15 הקטאר ועוד 5 מבני שרות לשרותים, מכבסה ורחצה. חברות הבניה הפרטיות לא עמדו בקצב הבניה הנדרש, ולכן גוייסו מהגטו חמישה מהנדסים יהודיים: ראש הצוות גרינברג, ברגר, האבר, שטיל וצימט ועובדים יהודים מהגטו גוייסו

משפחה שכזאת

אדם גולדברגר, בנם של לאופולד וגייזלה לבית מונדרר מקרקוב (לאופולד היה רופא שיניים והקליניקה שלו היתה ברחוב גרודצקה מס' 14), היה בן 15 כשהוכרח על ידי הגסטפו, יחד עם עוד 20 מכונאים יהודים, לטפל במכוניות של הגסטפו (בתמונה: קבוצת המכונאים היהודים בכלא מונטלופיד, אדם עומד שלישי משמאל, כשידיו משולבות. האם מישהו מזהה אנשים נוספים המופיעים בתמונה?).

יום אחד, כשאדם הוביל קציני גסטפו בכירים שהחליטו לנסות לנוס מהחזית הרוסית המתקדמת, עצרו למנוחת לילה, ואדם הצליח להשבית את הרדיאטור של הרכב, בעוד הגרמנים נמים. בבוקר הצליח אדם לשכנע את הגרמנים כי עליו להגיע לעיר על מנת להשיג מים לרדיאטור, ואז ניצל את ההזדמנות וברח אל החופש.

רות גולדברגר, בתם של הצייר

חסרי המולדת אשר נדחו על ידי החברות בהן חיו. לאון ואנה נשאו בברית המועצות ושם נפטרו.

לאחר המלחמה התאחדו אדם ורות, ובנו את ביתם בארה"ב. כ-50 שנה לאחר סיום המלחמה אותרו וקוטלגו בפולין כ-50 מיצירותיו של לאון הסב, ואלה תלויות במקומות שונים בפולין.

הקרובאי לאון לפקוביץ ולאונרה, היתה רק בת 12 כאשר אמה נרצחה, והיא עצמה נכלאה בפלשוב ובמחנות נוספים. האב יחד עם הבת אנה הצליחו להמלט לרוסיה, כשהוא משחד בדרכו את השומרים בתמונותיו. נכדו, ארי גולדברגר, אמר כי הסב צייר יהודים וצוענים, ומצא דמיון בגורלותיהם של שני העמים

מראה "חדש" לסוקניצה

באחת השבתות של הקיץ האחרון "התחפשה" רחבת הסוקניצה למגרש כדורגל, ביוזמתה של חברת קוקה קולה. דשא סינטטי ענק נפרש, הוצבו שערים והוקמו טריבונות לקהל. שתיית הקולה היתה חינם.

הצלם: המדריך יקי גנץ. המקור לידיעה: מידעון של ארגון מדריכי פולין.

קוראים כותבים

בכתבה "מפעלי הנייר בפלשוב" אשר התפרסמה בגליון הקודם, והתבססה על הספר "פלשוב" של יעקב שטנדיג, נכתב כי המחסנאי היה הולנדר, ולא כך הוא: המחסנאי היה פופלס ואילו הולנדר, אבי, היה המנהל האדמיניסטרטיבי של ה"גמיינשפט".

יהודית קריגל בת הולנדר

תערוכה מצויוריו של יוסף באו על השפה העברית - "ציורים מדברים עברית" מספרו "ברית מלה" - נפתחה באודסה באוקראינה. ברחבי העיר תלויים פוסטרים המפרסמים את התערוכה. מאד מרגש שהציור הנבחר למודעות הוא המגן דוד הישראלי שצייר באו.

הדסה וצלילה באו

מתוך דוח הגימנסיה העברית בקרקוב לשנת הלימודים 1928-29

תוצאות הבחינה שבכתב היו טובות. בחינת הבגרות שבע"פ נערכה ביום י"ד וט"ו אדר א'. כל התלמידים נבחנו מתנ"ך, מספרות נבחנו ארבעים ושלושה תלמידים ומהסטוריה - שמונה. כל התלמידים הוכרו כבוגרים. תלמידי המחלקה השמינית א' ובי אחרי עמדם בבחינת הבגרות ערכו נשף פרידה, שאליו הזמינו את יו"ר הוועדה הבוחנת מר ד"ר טהון, יו"ר ועד ביה"ס מר ד"ר חיים הילפשטיין, את המנהל ואת כל מורי ביה"ס. הנשף נערך באולם המעבדה שהיה מקושט בטוב טעם. הנאספים בילו שעות אחדות במצב רוח מרומם במסיבה נעימה. נאומי התלמידים, המורים ועל כולם נאום הד"ר טהון השאירו רושם חזק. גם החלק הספרותי וההומוריסטי הצליח מאד.

הנבחן מבחינה בהסטוריה. תלמיד הנכשל בבחינת הבגרות העברית פקעה זכותו לגשת אל בחינת הבגרות הכללית. בשנה זו נערכה הבחינה שבכתב בר"ח אדר א' תרפ"ט, ניגשו אל הבחינה שתי המחלקות השמיניות: מחלקת הנערים - עשרים וחמישה תלמידים ומחלקת הנערות - עשרים ושש תלמידות. נתנו להם שלושה נושאים "נושא תנכי, ספרותי והסטורי. תנכי - אנשי רוח ואנשי מעשה בין הנביאים. ספרותי - נושאים תנכיים בספרות העברית החדשה. הסטורי - היהדות הספרדית והגרמנית בימי הביניים. ארבעים ושלושה תלמידים כתבו על הנושא הספרותי.

על בחינת הבגרות העברית בשנה זו:
השנה הרביעית שתלמידינו, הגומרים את חוק למודם במוסדנו, עומדים למבחן-הבגרות מהמקצועות העבריים. בחינה זו נערכת כחודשים לפני מועד בחינת הבגרות הכללית. התלמידים נבחנו ע"י ועדה מיוחדת שבראשה עומד הציר דר' יהושע טהון וחבריה הם הד"ר שמלקס ומורי המחלקה. ועדה זו עבדה לה לפני שנה תקנון, שעל פיו מתנהלות הבחינות. לפי התקנון הזה נבחן כל תלמיד אך בשני מקצועות: (א) תנך (ב) ספרות או הסטוריה, זה תלוי מהנושא שבכתב שבחר לו המועמד, אם הוא מהסטוריה או מספרות. נושא תנכי בכתב נחשב לנושא הסטורי ופותר את

תשלום דמי חבר

הנהלת החשבונות אוסרת כי מספר אנשים טרם שלמו את דמי החבר לשנת 2013.
ללא תשלום דמי החבר לא תוכל הצמותה להמשיך לפעול.
אנו מקשיים כי כל אחד ואחד יוודא כי שלם את דמי החבר, ומי שטרם שלם יצטרך וישלם סך 150 שקלים החדשים.
המחאות נא לשלוח לת.ד. 17209 תל אביב
הפקדות לחשבון הארזון הנק אי"אד (13) סניף 079 חשבון מס' 2167/89

